„Jurnalul" lui Octav Șuluțiu, între neant și autenticitate

Teodor DUNĂ

Academia Română, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu"
Romanian Academy, "G. Calinescu" Institute of History and Literary Theory
Personal e-mail: teoduna@yahoo.com

"The Diary" of Octav Șuluțiu, between nothingness and authenticity

This article is a research on the diary of the Romanian writer Octav Șuluțiu, based on the existing edition, but also taking into account the unpublished, slightly different version kept at National Museum of Romanian Literature. The focus is on the relationship between the author and the text, assuming the idea that both reflect one another. Since Șulutiu claimed that his diary should be destroyed by all means after his death, and his will was strictly followed by his wife, we confront with a case of a symbolic and real „suicide" of the text by its own author. The diary would function as a depository of the biological, real author, since his death has to be reflected by the diary's death. From this perspective, the diary is refused any transcendence, the function of an eternal Work of art to survive his author. But, at the same time, this perfect mirror of the author's self, even if this self is perceived in the diary as a vaccum, as a void space, reflects perfectly the unpredictable, unstable inner movements of his author. The negative, but hopefully true image of the author's self is rendered in this existentialist text whose aim is not to make literature from the miseries of one's mediocre life, but to try to be honest to himself, not adorned for the others, but authentic to himself. At all costs, including self-destruction. That is why Șuluțiu's diary, even not so famous for the history of Romanian literature, is a singular instance of deliberate non-literature, anyway, an exceptional document for the existentialist credo.

Keywords: diary, existentialism, self, authenticity, despair, vacuum

Raportul diariștilor cu propriul jurnal este, în cele mai multe cazuri, contradictoriu, sinuos, deseori deconcertant. Își pun problema sincerității, a valorii, a sensului existențial al unei astfel de scrieri eclectice, cu un statut ambiguu, care, „prin vocație, meditează asupra propriei lui funcționări"[1]. Îi neagă valoarea sau îl declară de o eclatantă inutilitate pentru ca, apoi, să-l resimtă ca fiind indispensabil. Jurnalul intim este singurul gen literar – chiar dacă, originar, în intenție, privat de literaritate – în care autorul își contestă, uneori cu brutalitate, propria scriere, îi interoghează legitimitatea, se poate hotărî să se „despartă" de acesta ca de o ființă pe care o percepe brusc înstrăinată. Raportul acesta imprevizibil între autor și jurnal este, în momentele de tensiune paroxistică, de o infidelă ori anamorfotică gemelaritate. Atunci când un diarist își parcurge însemnările și nu se recunoaște în propriile pagini, atunci când le resimte ca fiind lipsite de sinceritate, el își contestă, își delegitimizează acest „dublu" textual cu o pasionalitate aproape erotică.

Figurile contestării jurnalului sunt mai numeroase decât cele encomiastice. Această particularitate este declanșată și de momentele tensionate care formează, deseori, decorul existențial al discursului diaristic. Jurnalul intim, în anumite cazuri, este consangvin cu instaurarea și manifestarea unei crize[2] – fie ea de natură ontologică, morală, sexuală sau care are legătură cu un impas în zona creației – pe care, consemnând-o, diaristul încearcă să o înțeleagă și să o transgreseze.

Vom analiza modalitatea în care se raportează la propriul lui jurnal unul dintre cei mai interesanți diariști interbelici, Octav Șuluțiu (1909-1949), și care

Sursă foto: http://www.edituradacia.ro/poze/1372.jpg

este natura relației autor / jurnal intim, cum valorizează sau, mai degrabă, cum devalorizează Șuluțiu acest *genus humilus*. În acest caz, însă, este necesară, pentru început, o contextualizare extraliterară, relevantă pentru modalitatea în care un autor își „sinucide" dublul textual.

În 1973, criticul și istoricul literar Nicolae Florescu cerceta manuscrisele lui Octav Șuluțiu în vederea editării unui volum care să conțină cele mai importante articole critice semnate de acesta. Cartea va apărea în 1974, cu titlul *Scriitori și cărți*, la Editura Minerva. Cu acordul doamnei Elena Șuluțiu, văduva scriitorului, cercetează boxa apartamentului din Șoseaua Ștefan cel Mare nr. 12 din București. Intenția lui Nicolae Florescu era de a găsi corespondența pe care Șuluțiu a purtat-o cu Blaga, E. Ionescu, Al. Sahia, Ion Biberi, Martha Bibescu etc. Identifică peste 500 de scrisori, poze și „nu puține pagini de proiecte literare inedite"[3]. Însă surpriza – atât pentru el, cât și pentru membrii familiei, suntem informați de editor – constă în descoperirea jurnalului intim al lui Șuluțiu, „ascuns sub niște grinzi", iar „întregul manuscris era învelit într-o hârtie groasă, maronie, de împachetat,

și legat cu o sfoară, spre a fi cât mai bine păstrat”[4]. Cele câteva caiete conțin însemnările diaristice din anii 1927-1929 și 1931-1937. Imensul caiet de însemnări intime care acoperea perioada 14 august 1937 – 8 februarie 1949 (deci ultima consemnare a fost cu o zi înainte de moarte) a fost ars de către doamna Șuluțiu, potrivit clauzei testamentare. Conform lui N. Florescu, doamna Șuluțiu ar fi dus la îndeplinire voința soțului ei (arderea jurnalului) la câteva săptămâni de la decesul acestuia. Este, de asemenea, interesant, pentru natura raportului care se instituie între autor și propriul lui jurnal, că Șuluțiu a secretizat pregnant aceste scrieri, cărora nu le-a trasat alt destin decât cel al dispariției, cerându-i vehement chiar și soției să nu citească acest jurnal: „Doamna Elena Șuluțiu, distinsă profesoară de muzică, era o persoană dominată de un profund caracter religios și, întrucât depusese jurământ în fața soțului ei că nu o să citească acel *jurnal*, a refuzat să-l parcurgă pagină cu pagină și rând cu rând, deși nu știa – sau tocmai de aceea – de existența *manuscrisului* recuperat”[5]. Rareori un diarist refuză cu atâta vehemență orice deschidere a textului către un lector, fie el și atât de apropiat. Avem de-a face, deci, cu o închidere maximală a textului, cu un caz rarisim în care autorul refuză textului său însuși statutul de text (care se comunică și care poate fi citit).

Deci, clauza testamentară nu a fost respectată integral, pentru că executorul (soția diaristului) nu știa, după toate probabilitățile, de existența celorlalte caiete. Aici trebuie menționat că Octav și Elena Șuluțiu s-au căsătorit, conform invitației la nuntă găsite de noi în arhiva Muzeului Național al Literaturii Române, pe 30 iulie 1939, la Borsec-Băi. Cel mai probabil s-au întâlnit în cursul anului 1938. Este aproape sigur că soția autorului romanului *Ambigen* nu a știut de existența caietelor anterioare (cele dintre 1927-1937). Însă nu a știut *pentru că* Șuluțiu nu i-a menționat, cel mai probabil, nimic despre ele. Altfel, cu siguranță le-ar fi distrus și pe acestea împreună cu acel caiet masiv care conținea 12 ani de însemnări, probabil, zilnice. „Tăcerea”, „secretizarea absolută” a lui Șuluțiu în ceea ce privește caietele de însemnări intime este sugestivă pentru natura specială, insolită a relației autor-text.

Sinceritatea jurnalului șuluțian este garantată astfel nu doar de indicii textuali, ci de atitudinea extraliterară a autorului față de destinul propriului text. Asupra acestui jurnal nu pot plana suspiciunile contrafacerii, literaturizării, falsificării deliberate (care să slujească unui scop „literar” sau de altă natură). Închiderea este, în termenii lui Jean Rousset, maximală. Singurul destinatar este autorul. Evident, chiar dacă autorul încearcă și parțial reușește (prin intermediul unui legatar obedient) să-și distrugă jurnalul înțeles, cum vom vedea, ca dublu textual, această intenție nu elimină anumite ambiguități funciare care planează asupra (im)posibilității de a fi, scriind, fie și într-un jurnal, sincer. Eugen Simion remarca infidelitățile pe care orice scriitură le comportă în raport cu intențiile auctoriale: „Scriitura – indiferent de natura și scopurile ei – schimbă întotdeauna ceva, trădează, amplifică scenariul autorului și, în cele din urmă, impune o altă fantasmă decât cea dorită inițial, (...) are propriile legi și propriile capcane”[6], putând „să-l saboteze pe autor și să-i substituie alt portret”[7]. Însă, în cazul jurnalului șuluțian, intenția pregnant non-literaturizantă, „închiderea” textuală constituie o cale de acces hermeneutică pe care atât datele textului confesiv, cât și maxima lui „secretizare” o impun.

*

Rareori în literatura română un autor de jurnale se detestă cu atâta virulență, se menajează mai puțin precum Octav Șuluțiu. Raportul dintre figurile afirmării și figurile autonegării este de o inegalitate frapantă. Dacă în literatura subiectivă de cele mai multe ori discursul se deghizează în formule subtil autoencomiastice, când până și defectele sau carențele comportamentale sunt prezentate dintr-o perspectivă care să slujească realizării unui portret favorabil autorului, Șuluțiu nu ezită să se anatemizeze, să traseze – scriindu-se – harta locurilor detestabile ale propriului sine. Acest discurs autoincriminatoriu este investit cu o funcție catharctic-pedagogică. Spovedaniile virulente ale lui Șuluțiu sunt tot atâtea încercări – de cele mai multe ori ratate – de absolvire, de purificare. Miza o constituie găsirea unui „ax sufletesc”, a unei certitudini ontologice legate de propriul sine, resimțit ca vacuitate.

Kierkegaard a identificat, în *Boala de moarte*, trei moduri de existență a disperării: „disperarea celui care nu este conștient că are un sine (disperarea inautentică); disperarea celui care nu vrea să fie el însuși; disperarea celui care vrea să fie el însuși”[8]. Ultimele două forme ale disperării postulate de filozoful danez se află fie într-un raport de succesiune, fie sunt aglutinate în paginile jurnalului șuluțian. Însă aici, disperarea de a vrea să fie el însuși este o consecință a disperării de a nu vrea să fie el însuși. Autonegarea capătă, pe parcursul jurnalului, diverse tonalități, de la forme ale revoltei până la forma de *lamento* a resemnării, a împăcării cu conștiința propriului vid, a propriei mediocrități existențiale. Mediocritate care se vrea, în repetate rânduri, transgresată, dar ale cărei forțe de imersiune sunt percepute de Șuluțiu ca ineluctabile. Ceea ce îi rămâne diaristului eșuat în propriile proiecte existențial-ontologice este luciditatea necruțătoare, virulența autonegării. Recunoaște că „în fața problemelor mari prefer să abdic, decât să le caut rezolvarea (...) Mă cercetez și văd că nu sunt decât murdar, egoist, ticălos, brutal și n-am în inimă pic de iubire pentru o ființă (...) Sunt rău și murdar. Sunt ultima lepădătură psihologică. Și totuși mă iubesc atât de mult. Văd și am conștiința ticăloșiei mele”[9]. Scrisul funcționează, pentru Șuluțiu, ca un anestezic moral, sau ca o spovedanie ratată, dar eficientă pe termen scurt: „Și iată că o revelație subită mi-a descoperit toată murdăria

sufletului meu. Dar scriind mă liniștesc și devin mulțumit. Scriind mă mărturisesc. Și după mărturisire mă complac mai departe în turpitudine... Sunt un laș și, mai ales, un fals”[10]. Așadar, la Șuluțiu coexistă repulsia față de el însuși și acceptarea acestei repulsii, ura de sine și acceptarea acestei uri. Este o situație bizară aici, un exemplu de masochism psihologic și o patimă violent confesivă tipic adolescentină. Însă voluptatea cu care se autoportretizează negativ are un aer insolit nu neapărat prin brutalitatea confesiunii, ci prin afirmarea acestei coexistențe între realități psihice de obicei ireconciliabile. Faptul că se detestă și simte o plăcere în însuși actul de a se detesta are legătură, crede diaristul, cu absența unei structuri interioare și cu un fel de ciclotimie, care are darul de a relativiza orice continuitate, deci și orice adevăr interior, în jurul căruia s-ar putea constitui un sine acceptabil: „Ce scârbă mi-e de mine. Trebuie să mă îndrept. SUNT MURDAR! RĂU! FALS! UN TICĂLOS! Cred că adâncile cauze ale celor spuse mai sus sunt lipsa unei axe sufletești. Sunt un nehotărât. Trec cu iuțeală și nesuferire de la o părere la alta și mă aprind iute, după cum mă și sting. Iubesc și urăsc aceeași ființă alternativ.”[11] Drama personajului-narator din acest jurnal este că observă, cu luciditate, golurile ontice, însă nu are forța de a le umple. Ca și personajul Di din romanul *Ambigen*, Șuluțiu este abulic, incapabil, aproape la modul patologic, de act – se percepe ca ființă vegetativă, care are doar capacitatea de a se analiza, nu și de a se crea.

Șuluțiu nu participă decât analitic, hermeneutic la propria lui existență. O poate doar interpreta și se poate victimiza, relevându-și cu fervoare cinică limitele propriilor posibilități transgresive. Paginile de jurnal par scrise de cineva care se refuză încontinuu și care nu trăiește, ci este trăit de o viață pe care nu și-o poate apropria: „Afară de imaginație, una dintre nenorocirile mele mari este exageratul spirit de autocritică. Văd perfect în mine, deși unele viziuni despre mine sunt învăluite în ceață: sunt miop și sufletește și totuși lucid. Îmi dau seama bine de defectele mele și asta mă paralizează și mă răcește, mă face impropriu acțiunii. (...) Uneori însă autocritica mă duce până la disperare. Atunci emoția năvălește în rațiune și o ucide. Sunt complet zdrobit; defectele se deformează. Ba, mai precis: nu mai am obiect precis de îndoială și neîncredere, ci pur și simplu sunt convins, fără motiv, de nulitatea mea. E dureros, mă arde și aș prefera moartea”[12]. Personajul-narator este, precum omul absurd descris de Camus, lipsit de voință, și nu poate decât să își constate limitele: „Nu am curaj, nu am voința unui gest împlinit până la capăt. Ca-n poezia lui Arghezi, orice doresc rămâne îndeplinit pe sfert.” Asemănările de structură cu Amiel, dar și cu procrastinarea de care suferea Jeni Acterian sunt sugestive.

Amânările, incapacitatea structurală de ameliorare a vidului ființial, alienarea în raport cu eul și cu lumea, absența voinței, procesul de vegetalizare resimțit ca dominant constituie tot atâtea motive de detestare a eului: „Mă simțeam indiferent la cele ce se întâmplau în jurul meu. Deveneam străin de tot lumii! Acum parcă m-am liniștit. Sufletul a scăzut la nivelul senzațiilor brute și la nivelul vieții cotidiene. Îndeplinesc viața ca pe o funcție fiziologică oarecare. Citesc așa cum dorm și scriu cum mănânc. Nu lipsește mult să fiu lipsit și de gând. Nu sunt deprimat, ci calm”[13]. Puține enunțuri din *Jurnal* sunt mai dramatice decât această resemnată și parcă inconturnabilă îndeplinire a vieții „ca pe o funcție fiziologică oarecare”[14]. Și nu este vorba despre o explozie isterică, provocată de vreo criză, de un eveniment traumatic. Ci o constatare „calmă” a existenței golului, a aridității interioare. Este filigranată aici pierderea contactului dialogal nu doar cu lumea, ci și cu un sine inerțial, redus la o mecanică biologică. Această afirmație este, credem, una dintre cele mai „existențialiste” din întreg jurnalul și cuprinde o disperare care își dispersează profilul. Este disperarea resemnată, mută a celui care, deși știe că e inutil să fie disperat, nu poate avea un alt sine și continuă să fie astfel. Pentru că îi este cu neputință altfel.

Și aceste fraze amintesc, *mutatis mutandis*, de un frumos pasaj al lui Kierkegaard, cu care Șuluțiu era familiarizat încă de la 22 de ani: „Disperarea este așadar boala de moarte, această contradicție chinuitoare, această boală aflată în sine, de a muri veșnic, de a muri fără totuși să mori și de a muri moartea. Căci a muri înseamnă că totul se încheie, dar a muri moartea arată că trăiești faptul de a muri; și dacă îl trăiești o *singură* clipă, înseamnă că îl trăiești pe veci.”[15] Șuluțiu își trăiește, cu luciditate, propria absență, propriul vid interior. Pare condamnat la disperarea sisifică de a se căuta și de a nu se găsi, la disperarea de a nu putea fi el însuși. Sau, în termeni heideggerieni, îi este refuzată nu doar *ființarea*, ci și iluzia sau speranța acesteia.

În *Jurnal*, astfel de pasaje, în care sinele este perceput ca o figură a absenței – acceptată ca o fatalitate –, au o recurență frecventă. Pe 15 ianuarie 1936, diaristul notează: „O dispoziție ciudată, nu depresivă, ci de plictiseală și indiferență totală. Citesc greu. Nu-mi vine să scriu. Dar, în fond, n-am nimic. Ca niciodată sufletul n-are nici o întrebare, nici o neliniște, nici o complicație. Sunt vid. Tocmai acest vid mă sperie”[16]. Revenind la citatul de mai sus din Kierkegaard, și modificând ultimul termen, diaristul „trăiește faptul de a fi vid”, trăiește însăși absența trăirii, într-un fel care nu presupune o vivificare a angoasei. Pentru că, se precizează, nu resimte „nici o neliniște”. Neliniștea ar fi putut aparține sinelui (Șuluțiu îl numește aici suflet). Însă sinele șuluțian este perceput de diarist ca vid – ca o entitate mortificată sau ca un *vacuum*. „Neliniștea” îi aparține doar celui care se autoanalizează, celui care înregistrează realitatea interioară. Din nou, Șuluțiu se dovedește a fi un diarist care își consemnează și constată

propriul vid, propria mortificare și destinul de a fi consubstanțial cu aceasta.

Cu doar patru ani înaintea acestei însemnări, în 1932, conștientizarea și trăirea vidului declanșau exclamații abrupte, patetice, încărcate de o doză de tragism: „Sunt lucid. Mă-nțeleg perfect. Nu pot să mă fac. Nu pot să mă creez. Nu pot să iau măcar o aparență. Sunt vid. Numai mașina controlului e vie și nemiloasă. Sunt vid și mă accept [așa]"[17]. Sunt însemnările celui care trece prin „viață manifestând un indiferentism organic". Împotriva căruia s-a revoltat, disprețuindu-se, anatemizându-se, încercând să se autoeduce, făcând proiecte literare, elaborându-și planuri de viață, cu programe fixe, pe care nu a putut să le îndeplinească. Sunt însemnările celui care a vrut să *fie* sau să simtă că *este* și a eșuat în acest proiect existențial.

Dacă prima jumătate a *Jurnalului* abundă de figuri ale autonegării virulente, a doua parte este dominată de un ton ușor bemolat. Șuluțiu se detestă, cu timpul, mai puțin pentru ceea ce este. Iar când își conștientizează vidul, nu mai are acele accese de autostigmatizare. Eșecul existențial, eșecul repetat de a ajunge la propriul sine îl dezarmează: „Nici măcar nu mă mai pot dispreți pentru această lipsă de voință. Sunt un paralizat"[18]. La nici 26 de ani, autorul *Ambigenului* încetează cumva lupta cu el însuși, se familiarizează cu imposibilitatea constituirii propriului sine. Se obișnuiește cu paralizia interioară. Disperarea își pierde din patetism. Confruntarea cu absența ipseității capătă un aer din ce în ce mai resemnat.

Forța cu care Șuluțiu s-a autonegat, disprețul pe care l-a simțit pentru el însuși, eșecul proiectelor existențiale și conștiința eșecului propriei ființări, luciditatea necruțătoare, aproape masochistă cu care și-a înregistrat „mișcările interioare ale ființei" conferă nu doar valoare acestei scrieri, dar o și individualizează în contextul diaristic interbelic românesc, și nu numai.

Jurnalul lui Șuluțiu conține una dintre cele mai tensionate și interesante raporturi negative cu propria ființă. Dacă în *Jurnalul* lui Mihail Sebastian politicul, contextul tragic, antisemitismul angoasează, dacă la Jeni Acterian sau în însemnările subiective (*Scrisoarea din Paris* publicată în „Viața românească" în decembrie 1939) ale lui Eugen Ionescu thanatofobia constituie nodul gordian dramatic al scrierilor confesive, la Șuluțiu negarea propriei persoane, forța cu care se detestă, surprinderea propriei vacuități sunt elementele care particularizează această ontologie negativă.

*

Ori de câte ori Șuluțiu face referiri la propriile însemnări confesive, acestea se înscriu într-o zonă devalorizantă. Le găsește „inutile, neputincioase, absurde"[19]. Își pune, în mai multe rânduri, problema sincerității: „Mă întreb: la urma urmei sunt sincer? Nu cumva pozez? Nu sunt un fariseu față de mine însumi"[20] (24 ianuarie 1929). În manuscrisul jurnalului există o consemnare puțin confuză, din 31 ianuarie 1929, neinclusă de editorul Nicolae Florescu în *Jurnal*, care pune în aproximativ aceiași termeni problema sincerității: „Mă întreb: nu mint? Nu sunt farseur? Și toate astea chiar față de mine însumi? Imposibil! Aș avea atâta încredere în mine? Cred că sunt un cretin ca toți ceilalți cretini." Șuluțiu detestă să-și transforme sinceritatea într-o poetică a sincerității sau într-un discurs care să mizeze pe efectul de sinceritate. Nu e interesat de procedeu, de gradul de comunicare, ci de gradul sincerității, care, cum a sugerat și Roland Barthes în *Deliberări*, nu este o valoare în sine, fiind doar un „imaginar de gradul doi"[21]. Diaristul este conștient de pericolele prezente în tentațiile confesiunii, în sensul „tendinței de imitare a sinelui pe care o presupune întotdeauna scriitura intimă"[22]. Intuiește că cel care se scrie pe sine îl oglindește anamorfotic, infidel pe cel care se gândește. Ceea ce – din perspectiva lui Șuluțiu – poate amenința sinceritatea ar fi orgoliul de a situa eul biografic în centrul discursului. Situare care ar transforma eul viu într-un eu discursiv, scriptic, falsificându-l: „Cine are atâta curaj să afirme că în clipa mărturisirii, darea în spectacol și sinceritatea mărturisirii îl umplu de orgoliu, distrugând toată patima efectivă și creatoare din el? Și acesta este adevărul care e de recunoscut"[23]. Pentru Șuluțiu, mărturisirea, dacă e dublată de exhibarea spectaculară („darea în spectacol"), își pierde din eficiență și acționează coercitiv asupra creativității. Orgoliul celui care se mărturisește este privit, just, ca un păcat capital care anulează, privează confesiunea de însăși substanța ei: sinceritatea. Autorul *Ambigenului* privește cu scepticism jurnalele intime care nu satisfac – în termenii teoriilor moderne – clauza autodestinării și a confidențialității sau a secretizării. El face o distincție între obligația (care e exterioară, ține de modă, orgoliu etc.) și necesitatea (de natură strict interioară) de a ține un jurnal: „E nostimă obligația asta de a ține un *jurnal*. O obligație pe care o resimte orice scriitor... Când e o necesitate, *jurnalul* capătă, poate, o valoare personală. Când însă e o dorință de a apărea într-un anumit fel în fața posterității atunci... Barrès și Gide și-au scris *jurnalul* în fața oglinzii și în anticamera societății. Ei au scris ca să se arate. Puține *jurnale* sunt adevărate, adică simple necesități de a vorbi cu tine însuți. Așa Amiel, Jules Renard..."[24]. Această însemnare din 7 februarie 1936 conține, condensat, în termeni simpli, schița unui poetici a jurnalului intim, așa cum este aceasta înțeleasă de autor și felul în care, fără să-și propună deliberat, totuși, o „concepe". În filigran, identificăm aici o poetică totuși valorizantă. Șuluțiu opune jurnalul ca obligație „profesională" a scriitorului jurnalului ca necesitate interioară. Primul ar fi produsul unui eu-auctorial, al doilea – al unui eu biografic. Și motivația psihologică diferă în cele două cazuri: una este extrinsecă (*scriu un jurnal pentru că sunt scriitor*), cealaltă – intrinsecă

(*scriu un jurnal pentru că trebuie să mă mărturisesc, ca om*). Valoarea unui jurnal intim, înțeles ca necesitate, nu rezidă în calitățile lui expresive, „literare". Pentru că el nu are și nu trebuie să aibă structura originar dialogală a literaturii (care presupune un dialog între text și receptor). În acest al doilea caz este vorba despre un monolog care ar putea avea *doar* o „valoare personală" – și nici măcar această „valoare personală" nu e, pentru Șuluțiu, o certitudine: „când e o necesitate, jurnalul capătă, *poate*, o valoare personală" (s.n.). Necesitatea interioară, străină de orice are legătură cu felul în care un autor poate fi receptat de posteritate, constituie condiția *sine qua non* a acestui gen biografic. Idealizarea, manipularea pozitivantă a imaginii sinelui, jurnalul ca document narcisiac sunt respinse de diarist.

Un alt element relevant îl constituie importanța pe care Șuluțiu o conferă clauzei autodestinării. Un jurnal destinat publicării antume, adică scris „în anticamera societății", precum cel al lui Gide, este, pentru Șuluțiu, mai puțin adevărat, adică mai puțin sincer și pasibil de literaturizare. Autorul *Ambigenului*, anticipând intuitiv teoria lui Jean Rousset din 1983, percepe și valorizează jurnalul după gradul de deschidere sau închidere pe care acesta îl are în raport cu destinatarul. Pentru teoreticianul elvețian există jurnale care tind spre *închidere* (cum este cazul celor destinate uzului propriu) sau spre o *deschidere maximală* (cazul celor destinate publicării antume)[25]. Jurnalul destinat publicării este, pentru Șuluțiu, un spațiu al *scriptularizării* eului, pe când jurnalul autodestinat este un spațiu confesional, al *vorbirii* eului – deci mai degrabă un spațiu al solilocviului: „Ei au scris ca să se arate. Puține *jurnale* sunt adevărate, adică simple necesități de a vorbi cu tine însuți..." (s. n.).

Sibilinica teorie a lui Șuluțiu despre jurnalul intim, fie și expeditiv enunțată, este mult mai modernă decât cele vehiculate în aceeași perioadă de un Camil Petrescu sau G. Călinescu și mai justă decât aserțiunile militante, detabuizante ale lui Eugen Ionescu. Pe lângă clauza sincerității, a autodestinării, Eugen Simion identifică, în cazul jurnalului șuluțian, și „clauza autoeliminării"[26], care presupune închiderea maximală (ca intenție auctorială) a unui text – acesta este destinat dispariției odată cu moartea autorului. O clauză care modifică și problematizează substanțial relația autor-text. Textul destinat distrugerii nu mai poate avea, din perspectiva autorului lui, statutul de Operă (majuscula și semnificația ei îi aparțin lui Barthes, din *Deliberări*) și nu este conceput ca Operă. În genere, autorul își percepe Opera ca pe o formă trans-temporală de a rezista împotriva morții. Pentru că o doză de posteritate există în fiecare text care accede la nedemonstrabilul statut de Operă. Scopul nedeclarat și utopic al Operei este de a-i supraviețui autorului, de a-l *re-prezenta* (și) postum. Când un autor hotărăște să-și distrugă textul, când dispariția autorului aduce cu sine și dispariția textului, atunci între destinul autorului și cel al textului se creează un raport de identificare. Hotărârea de a distruge un jurnal intim, perceput de autor ca un dublu textual, devine o formă de sinucidere simbolică a textului respectiv. O astfel de scriere condamnată la neant are exact soarta autorului ei. Dispariția fizică a autorului ar „ucide" propriu-zis textul, acesta nefăcând decât să-și urmeze, docil, autorul în moarte.

Textul se îndepărtează, așadar, de Operă și se apropie de omul biologic și de destinul său concret, biografic. Devine o oglindă a cărei existență este legată indisolubil de prezența autorului viu. (O oglindă care păstrează chipul celui reflectat și după ce acesta dispare devine o oglindă absurdă). Dacă autorul se identifică cu textul, atunci este firesc ca dispariția lor să fie simultană. E un caz psihic rar de gemelaritate autor-text, în care textul nu are drept de existență și nici o justificare a propriei existențe decât raportat la autorul viu.

Enrique Vila-Matas, în eseul romanesc *Bartleby & Co*, propune o categorie de scriitori care, „dintr-o pulsiune negativă sau o atracție pentru neant"[27], se opresc din scris, rămânând „într-o zi, literalmente paralizați"[28]. Matas îi numește „scriitorii lui Nu", scriitori care își ucid, prin neputința de a continua să scrie, Opera. Extrapolând, am numi *Jurnalul* lui Octav Șuluțiu un *text-nu*, un text pe care autorul îl „sinucide", căruia îi anulează existența prin clauza testamentară respectată, accidental, doar parțial.

A dori dispariția propriului text presupune a-i refuza statutul de Operă, a continua să te negi, a șterge orice urmă a unei existențe chinuite, pe care o percepi, în fond, ca fiind incomunicabilă. Șuluțiu, ca o autentică „ființă-nu", care a spus încontinuu „nu" lui însuși, s-a detestat cu sinceritate și a detestat, cu aceeași forță, și depozitarul ființei lui, jurnalul intim, căruia i-a imprimat destinul combustiv al *textelor-nu*, care nu au drept de existență, care sunt legate strict de antumitatea autorului.

Intenția de a transforma un text într-un *text-nu* este, în acest caz, mai relevantă și mai sugestivă decât realizarea propriu-zisă (distrugerea). Autoeliminarea (dorită de autor și parțial realizată) îndepărtează suspiciunea, inerentă în aceast gen al biograficului, a literaturizării. Mai mult, creează un raport de opoziție – teoretizat de G.R. Hocke – între Operă și jurnalul intim[29], care nu se fundamentează pe raportul literar/neliterar, ci pe raportul autentic/inautentic. Asupra textului diaristic – a cărui valoare rezidă în imposibila de definit sinceritate – nu mai planează dubiul contrafacerii, al falsificării. Clauza autoeliminării pledează pentru sinceritatea, verosimilitatea și autenticitatea jurnalului șuluțian.

*

Șuluțiu intenționează să-și ardă jurnalul încă de la 20 de ani, într-un moment de disperare, cum sunt, de altfel, mai toate momentele în care diaristul apelează la inutila terapeutică a scrisului în caietele intime. Pare

mai degrabă o enunțare gratuită, care nu se justifică la nivel existențial. Textul din *Jurnalul* publicat este acesta: „Dacă aș fi sincer și curat sufletește ar trebui să ard aceste caiete. Și totuși nu le voi arde. Asta cere tăcere câtă patimă clocotește în sânul tău de ceară neagră."[30]. În varianta din manuscris, ultima propoziție este sensibil diferită și „mai logică" decât cea „editată": „O, tăcere, tăcere, câtă patimă clipește în sânul tău de ceară neagră".

Cel care se detestă fără să-și transforme acest sentiment într-o retorică în fond narcisiacă are fantasma neantului, a propriei posterități tăcute. Vrea să nu mai rămână nimic din el însuși, nici o urmă care să amintească de o existență ratată, dureroasă sau incomunicabilă. Într-o însemnare din 17 noiembrie 1929, neinclusă de editorul Nicolae Florescu în *Jurnal*, Șuluțiu, în termeni naiv-apocaliptici, conturează credința *ființei-nu*, lipsită de iluzia posterității: „În urma mea va [sic!] fi praf și fum și Nimicul atotcuprinzător". Cel care se percepe ca absență se proiectează ca absență. Ființa-nu, care își resimte dramatic propria vacuitate, îi încredințează neantului ego-grafia. Nu doar personajul-narator al acestui atipic *Jurnal* este unul existențialist, dar și raportul care se instituie între autor și propriul lui text, sortit distrugerii, este consonant cu poetica existențialistă. Thanatofobia prezentă la Jeni Acterian, Mihail Sebastian sau Eugen Ionescu se transformă, la Șuluțiu, într-o formă nuanțată de thanatofilie – când autorul (își) dorește moartea (dispariția fizică a) propriului text. O astfel de scriere intimă destinată distrugerii – sisifică prin monotonie și inutilă ca destin – este absurdă, în cel mai „existențialist" sens al acestui concept. Este vorba despre un existențialism nu poietic, ci intrinsec, care modifică fundamental natura textului respectiv, transformându-l într-un „text nihilist", care crede mai mult pentru propriul neant decât pentru existența sa.

Emmanuel Mounier identifică, în *Introduction aux existentialismes*[31], particularitățile relevante ale existențialismului: hazardul ființei umane („omul de prisos"), limitele rațiunii, angoasa, sentimentul alienării (înstrăinarea atât de lume, cât și de propria ființă), al singurătății absolute și conștiința neantului din care provenim și spre care ne îndreptăm (la existențialiștii atei). Un *text-nu* comunică nu doar hazardul ființei umane („omul de prisos"), ci constituie expresia scriptică a acestui hazard, el devine astfel „textul de prisos". Este un text angoasat de propriul său destin absurd, biologizat, de a-i fi refuzată șansa (posibilă) a supraviețuirii ca Operă. Ceea ce legitimează, din perspectiva autorului, existența *textului-nu* poate părea deconcertant: o simplă necesitate „de a vorbi cu tine însuți" sau „nevoia de a împărtăși".

Raportul diaristului Șuluțiu cu propriul jurnal se precizează într-o însemnare din 30 iulie 1935 despre funcționalitatea acestuia, în care este reiterată, totuși, voința autorului de a-l distruge: „De ce scriu acest «jurnal»? Nu din spirit de literatură, în nici un caz. Din nevoia de a mă împărtăși. Scriind am impresia că vorbesc cu un bun prieten dezinteresat și răbdător, care să-ți suporte toate bucuriile și, mai ales, toate durerile pe care i le spui. Pe când aici poți scrie orice. O bucurie exprimată aici devine împărtășită. O suferință devine ușurată. O faptă bună stă aici ascunsă, iar o faptă rea (sau lașă) pare că devine scuzată. Scriu aici ca să-mi ușurez povara unei vieți singuratice, greu de dus. Și înainte de moarte – afară de cazul când ea va fi inopinată – voi arde aceste caiete. Sau voi lăsa cu limbă de moarte să fie distruse"[32].

Șuluțiu, după cum se observă, neagă literaritatea acestor propriului jurnal. Scrie pentru a-și da iluzia comunicării, dialogului și pentru a încerca să-și amelioreze, prin scris, o existență „greu de dus" – scopul confesionalului, chiar dacă laicizat, este același cu cel teologic. Funcția terapeutică a jurnalului este evidentă și apare, ca justificare, la mai toți diariștii. Jurnalul este investit cu atribute umane, fiind perceput ca un „bun prieten *dezinteresat*". „Cineva", deci, care captează mișcările ființei fără a încerca să le transfigureze, să le dea un sens (literar). Singura justificare a jurnalului intim șuluțian este una de natură existențială, autoscopică. Scopul acestuia e de a fi, nu de a reprezenta. Privat de șansa destinului (de a deveni Operă), jurnalul surprinde doar un fluctuant prezent continuu.

*

Teama diaristului Șuluțiu, care străbate, subteran, aceste pagini este de a nu se idealiza și de a nu se menaja. El încearcă să-și surprindă cu luciditate propria „turpitudine". Eugen Simion susține că autorul încearcă să-și creeze o „mitologie negativă"[33]. Este vorba, mai degrabă, despre frica de „a nu poza", de a nu falsifica portretul negativ – și în acest aspect rezidă lipsa de preocupare pentru stil, pentru calofilie, din însemnările intime. Din perspectiva lui Șuluțiu *frumosul* pare că nu are ce căuta în jurnalul intim. Această fixare pe negativ, evident, creează un portret incomplet, în care predomină pulsiunile autonegatoare, specifice crizei. Stilul *neglijé* al acestor însemnări nu este căutat – este forma spontană, deseori contradictorie de a se comunica a acestui tânăr nesigur de ceea ce este, de ceea ce va putea deveni și, în special, obsedat de mediocritatea care îl va împiedica să scrie visata „mare creație". Scrisul, pentru „masochistul", auto-anatemizatul Șuluțiu, este o formă a unei terapii prin durere. Este o încercare, disperată, de transgresare prin auto-culpabilizare a unor limite resimțite ca ineluctabile. Funcțiile apotropaice ale scrisului sunt, în acest caz, aneantizate: „Mi-e groază să mă aplec asupra hârtiei și când o fac, e după mult zbucium interior"[34]. Încă de la 17 ani, pentru tânărul elev la liceul „Mihai Viteazul" jurnalul era un depozitar rezidual al unei vieți resimțite mereu ca fiind chinuitoare, greu de suportat: „Primește *hârtie mult răbdătoare* mărturiile unui suflet

Octav Șuluțiu
Sursă foto: http://www.autorii.com/imagini/autori/a-285.jpg

dezrădăcinat de necazuri proprii și suferind în sine și prin sine" (14 august 1927 – fragment neinclus în *Jurnal* de editorul Nicolae Florescu).

Cum s-a putut constata, Șuluțiu nu este aproape niciodată mulțumit nici de ceea ce este, nici de ceea ce scrie. Dacă pe 5 octombrie 1929 declară ritos, ca un Sisif al mediocrității lucide, că „Tot ce-am scris până azi este prost și mediocru. Totul trebuie luat de la capăt"[35], pe 14 octombrie consemnează: „Și cu ce luciditate îmi văd acum mediocritatea stupidă"[36]. În manuscris, această ultimă propoziție este continuată într-un fel sugestiv: „Nu e autoflagelare în această mărturie, nici falsă modestie. Ci purul adevăr. E conștiința de sine". Deci recunoașterea propriei mediocrități nu reprezintă o formă a unei retorici apofantice, nu e figură de stil, nu e o modalitate de a poza într-un anumit fel, ci adevărul temporar al unei conștiințe.

Șuluțiu – ca orice diarist autentic – nu este consecvent cu sine însuși. Contradicțiile comunică adevărul unei tensiuni interioare. Întrucât, în cazul jurnalului intim, mai veridic decât enunțurile în sine este raportul deseori contradictoriu *dintre* enunțuri. Coerența, liniaritatea aparțin literaturii. Discontinuitatea, hazardul, fragmentarul specifice existenței concrete contaminează, infuzează structura jurnalului intim. Cu niște considerații asemănătoare se deschide romanul *Geniul și zeița*, de Aldous Huxley: „Problema e că ficțiunea este prea limpede, logică, pe când realitatea n-are niciodată noimă" sau „Ficțiunea are un caracter unitar, are stil. Faptele reale n-au nici unitate, nici stil."[37]

În cazul jurnalului, contradicția, inconsecvențele constituie o calitate, iar nu un defect. Nimic mai fals decât un jurnal care propune imaginea coerentă a unei existențe. O condiție obligatorie a oricărui jurnal ar fi, prin urmare, conferită de caracterul intrinsec autosubminant. Pentru că jurnalul se autosubminează încontinuu, aglutinând disparități. După cum am observat, jurnalul are, pentru Șuluțiu, uneori o funcție apotropaică, catharctică. Alterori, scrisul în jurnal este perceput și ca o flagelare inutilă, ca o spovedanie ratată: „Nu mă mai mulțumește și liniștește chiar propria flagelare în acest caiet. Confesiunea devine inutilă și mai arzătoare crește dorința de perfecțiune. *Dar voi învinge odată*. Să mă învinge pe mine întâi."[38] Funcția terapeutică a scrierii confesive nu funcționează însă întotdeauna. Cu timpul, pare că jurnalul își pierde din funcția originară de a amortiza tensiunile interioare. Diaristul nu mai găsește justificarea morală a propriului jurnal. După 9 ani de scris în caietele intime, în martie 1936, diaristul ajunge la următoarea concluzie: „Consolația acestei lamentări pe hârtie a ajuns tot mai slabă, nici nu mai există. Alteori când scriam simțeam cum mă ușurez, mă limpezesc. Acum simt că înnebunesc"[39]. S-ar zice că funcțiile originare ale jurnalului sunt compromise. Totuși, pe 2 august 1936, Șuluțiu scrie: „Am uitat acasă, la București, *jurnalul*. Nu mai pot trăi fără aceste foi unde să-mi notez impresiile în fugă. Grăbit, deoarece n-am răbdare și, de fapt, nu sunt decât fleacuri, fiindcă nu mă pot interesa decât pe mine. Dar nici nu mi le spun decât mie însumi"[40]. Între delegitimizarea morală a propriului jurnal și dependența pe care diaristul o invocă se instituie un raport ireconciliabil doar în aparență. Jurnalul nu (mai) ajută la nimic: nu umple golurile ființiale, nu modifică destinul și nu ameliorează existența. El conține doar „fleacuri", lucruri incomunicabile altora, „inutile, neputincioase, absurde". Cu toate acestea, e resimțit ca fiind necesar. Însă o *necesitate a inutilității*. Dependența de *gestul* care întreține iluzia comunicării este relevantă aici, iar nu consecințele gestului. Jurnalul întreține un miraj – mirajul comunicării sincere a sinelui și mirajul dublului. Jurnalul, chiar dacă nu accede la statutul de Operă, are șansa de a fi ontologizat, de a fi resimțit ca o altă ființă: „Acest jurnal mi-a devenit un fel de a doua ființă, un confident. Colaborez cu el și-i împărtășesc tot ce gândesc, sau [am] văzut, sau [am] simțit"[41]. După cum se poate (supra)interpreta, jurnalul ar îndeplini și un alt miraj: cel al comunicării totale – o comunicare a zonei de interferență dintre eu și lume, dar și, în cazul lui Șuluțiu, a confruntării sinelui cu non-sinele. Această conștiință a inutilității de a ține un jurnal, dublată de recunoașterea necesității de a ține un jurnal destinat distrugerii, această dependență absurdă, gratuită și pur existențială instituie unul dintre cele mai existențialiste raporturi autor-text din literatura română. Jurnalul șuluțian e perceput de autor ca fiind absurd și necesar. E un spațiu al libertății de a recunoaște că nu există libertate. E destinat „sinuciderii". Literaritatea lui e o consecință a sporadicelor accese de literaritate ale vieții înseși. Conține disperarea ființei care ar fi vrut ca la capătul șirul de autonegări să se poată accepta, să se

poată apropria – și care nu a reușit. Este strigătul, uneori patetic, alteori tânguitor, al cuiva care nu a reușit să *fie* și nu i-a fost dat decât să-și poată analiza cu luciditate propria propriile figuri ale absenței sinelui.

Jurnalul lui Octav Șuluțiu este poate cel mai „sincer", „netrucat" din întreaga literatură română, un document al unei existențe poate mediocre, dar care, prin luciditate și prin „deliteraturizare", devine excepțional. Pentru că, privată de destin, această scriere „sinucisă" simbolic de autorul ei nu îi rămâne decât să trăiască prin sinceritatea, autenticitatea și fidelitatea oglindirii (fie ea și anamorfotice) a unui vid ontic.

Note:

1. Jean Rousset, „Jurnal intim, text fără destinatar", în *Caiete critice*, nr. 3-4, 1986, p. 9
2. Pentru Mihai Zamfir, jurnalele se împart în două mari categorii : „de criză" și „de existență". Autorii „jurnalelor de criză" scriu „pentru că nu mai pot altfel și își descarcă, prin fervoare scriptică, o stare de exasperare sau de revoltă ireprehesibile" (Mihai Zamfir, *Cealaltă față a prozei*, Editura Eminescu, București, 1988, p. 105).
3. Nicolae Florescu, Înapoi la Aristarc, Editura „Jurnalul literar", București, 2009, p. 379
4. idem, p. 378
5. idem, p. 379
6. Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. I, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001, p. 191
7. ibidem
8. Søren Kierkegaard, *Boala de moarte*, Editura Humanitas, București, 1995, trad. și pref. de Mădălina Diaconu, p. 53
9. Octav Șuluțiu, *Jurnal*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, pp. 74-75
10. idem, p. 77
11. idem, p. 78
12. idem, pp. 180-181
13. idem, p. 195
14. ibidem
15. Soren Kierkegaard, *op. cit*., p. 60
16. Octav Șuluțiu, *op. cit.*, p. 354
17. idem, p. 242
18. idem, p. 316
19. Octav Șuluțiu, *op. cit.*, p. 81
20. idem, p. 66
21. Roland Barthes, *Romanul scriiturii*, trad. de Adriana Babeți și Delia Șepețeanu-Vasiliu București, Editura Univers, București, 1987, p. 244
22. Philippe Lejeune, *Pactul autobiografic*, Editura Univers, București, trad. Irina Margareta Nistor, 2000, p. 187
23. Octav Șuluțiu, *op. cit.,* p. 144
24. idem, p. 361
25. Jean Rousset, *op. cit*., p. 12
26. Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. III, ed. cit., p. 268
27. Enrique Vila-Matas, *Bartleby & Co*, trad. de Ileana Scipione, Editura Rao, București, 2000, p. 18
28. ibidem
29. Cf. Gustave René Hocke, *Europäische Tagebücher,* Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt/Main, 1991
30. Octav Șuluțiu, *op. cit.*, p. 101
31. Emmanuel Mounier, *Introduction aux existentialismes*, Editura Gallimard, Paris, 1962
32. Octav Șuluțiu, *op. cit.*, p. 313
33. Eugen Simion, *op. cit.*, vol. III, p. 267
34. Octav Șuluțiu, *op. cit*., p. 85
35. idem, p. 97
36. idem, p. 99
37. Aldous Huxley, *Geniul și zeița*, Editura Polirom, Iași, trad. Viorica Boitor, 2009, p. 5
38. O. Șuluțiu, *op. cit*., p. 154
39. idem, p. 369
40. idem, p. 382
41. idem, p. 386

Bibliography:

Barthes, Roland, *Romanul scriiturii (The novel of writing)*. Traducere de Adriana Babeți și Delia Șepețeanu-Vasiliu, prefață de Adriana Babeți, București, Editura Univers, 1987.

Florescu, Nicolae, Înapoi la Aristarc (Return to Aristarc), București, Editura „Jurnalul literar", 2009.

Hocke, Gustave René, *Europäische Tagebücher (European Diary)*, Frankfurt/Main, Fischer Taschenbuch Verlag, 1991.

Huxley, Aldous, *Geniul și zeița (The genius and the goddess)*. Traducere de Viorica Boitor, Iași, Editura Polirom, 2009.

Kierkegaard, Søren, *Boala de moarte (The sickness unto death)*. Traducere și prefață de Mădălina Diaconu, București, Editura Humanitas, 1995.

Lejeune, Philippe, *Pactul autobiografic (Autobiographical pact)*. Traducere de Irina Margareta Nistor, București, Editura Univers, 2000.

Mounier, Emmanuel, *Introduction aux existentialismes (Existentialist Philosophies: An Introduction)*, Paris, Editura Gallimard, 1962.

Rousset, Jean, „Jurnal intim, text fără destinatar" („Diary, text without addresse"). În *Caiete critice*, nr. 3-4, 1986.

Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim* (*The fiction of diary*) vol. I-III, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001

Șuluțiu, Octav, *Jurnal (Diary)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975

Vila-Matas, Enrique, *Bartleby & Co (Bartleby & Co)*. Traducere și prefață de Ileana Scipione, București, Editura Rao, 2000

Zamfir, Mihai, *Cealaltă față a prozei (The other face of the prose)*, București, Editura Eminescu, 1988.